

Az angol és magyar rendészet és büntető igazságszolgáltatás történetének kezdetei

The beginnings of the history of English and Hungarian policing and criminal justice

---

Borszéki Judit

Dr. PhD, adjunktus
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
borszeki.judit@uni-nke.hu

Sallai János

Prof. Dr. egyetemi tanár, tanszékvezető, rendőr ezredes
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
sallai.janos@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány célja az angol és magyar rendfenntartás kezdeteinek és az azt magában foglaló közigazgatás rendszerének, a büntető igazságszolgáltatás jellemzőinek feltárása, elemzése, összevetése a középkortól a hivatásos rendőri szervezetek megalakulásáig.

Módszertan: A publikáció a vonatkozó angol és magyar nyelvű szakirodalomra, széles körű forrásanyagra támaszkodik. Egyebek között egy Liverpool melletti kisváros rendőrségének történetét feldolgozó, eredeti forrásokra támaszkodó helytörténeti munka adatait is felhasználja.

Megállapítások: A történelmi sajátosságok meghatározók egy ország rendészeti intézményeinek fejlődése szempontjából. Ez a fő magyarázata annak, hogy a rendészet középkori történetének vizsgálata során számos hasonlóságot találunk az angol és a magyar szerveződések és intézmények között. Az ipari és polgári fejlődés eltérő üteme, a feudális viszonyok magyarországi konzerválódása miatt azonban az angol és magyar hivatásos rendőri szervezetek létrejöttét illetően jelentős különbségek láthatóak. Az Egyesült Királyságban a polgárok részéről felmerült igény alapján, alulról jövő kezdeményezésként alakultak ki a különféle, decentralizált rendőri erők, míg Magyarországon a centrális állami rendőrség felülről vezérelve (egyébként a londoni modellt is felhasználva) jött létre. Ez mindenképpen szerepet játszott (játszik) a két országban a rendőrség eltérő megítélésében is.

Érték: Bár a nyugat-európai államok rendőrségeinek előtörténetével viszonylag sok tanulmány foglalkozik, és egy ideje ez a magyar rendészet történetére is igaz,

viszonylag kevés a történeti-összehasonlító kutatás. Az itt tárgyalt konkrét témát ilyen részletesen pedig a szerzők tudomása szerint még senki nem vizsgálta.

Kulcsszavak: rendészet, közigazgatás, igazságszolgáltatás, bíróságok

Abstract

Aim: The aim of the study is to explore, analyse and compare the beginnings of English and Hungarian policing, the system of public administration that comprised it, and the characteristics of criminal justice from the Middle Ages to the establishment of professional police organisations.

Methodology: The publication relies on the relevant literature in English and Hungarian and on a wide range of sources. Among other things, it uses data from a work on the history of the police in a small town near Liverpool, based on original sources.

Findings: Historical specificities determine the development of a country's law enforcement institutions. This is the main explanation for the many similarities between English and Hungarian organisations and institutions in pursuance of examining the medieval history of law enforcement. However, due to the different pace of industrial and civil development, and the preservation of feudal relations in Hungary, there are significant differences in the formation of English and Hungarian professional police organisations. In the United Kingdom, the various decentralised police forces were created as a grassroots initiative based on the demand of the citizens, while in Hungary the centralised state police was created from above (otherwise using the London model). This certainly played (plays) a role in the different perception of the police in the two countries, too.

Value: Although there are relatively many studies on the prehistory of Western European countries' police forces, and for some time this has also been true for the history of Hungarian policing, there is relatively scarce comparative historical research. And the specific topic under discussion here has, to the authors' knowledge, never been examined in such detail.

Keywords: law enforcement, public administration, jurisdiction, courts

Bevezetés

A rendészet tudományként való elismerésének négy ismert tartóoszlopa (Sallai, 2019) közül az egyik magában foglalja a tudományterülethez kapcsolódó történeti összehasonlító kutatásokat is. A magyar rendészet, rendőrség történetével

foglalkozó művek gyakran utalnak az európai rendőrség előtörténetében fontos szerepet játszó, a francia és német fejlődési szakaszt is megelőző angolszász korszakra (Christián, 2010; Ernyes, 2020). Az angol és magyar rendészet kezdeteinek összevetése, a hasonlóságok és különbségek elemzése azonban tudomásunk szerint nem történt még meg.

A középkori Anglia közigazgatásának és igazságszolgáltatásának megismeréséhez fontos adalékokkal szolgál Szántó Richárd PhD-disszertációja (2001), amely rendkívül alapos és rendszerezett ismertetést ad ezek intézményrendszeréről. Szántó egyebek között felhívja a figyelmet az angol középkor történelmének néhány fontos, a téma szempontjából releváns sajátosságára. Angliában a 13. század végére, a 14. század elejére a hűbéri rendszer megváltozott. Az „elkorszosult” feudalizmusnak nevezett rendszer lényege, hogy a király és a főurak (lordok) szolgálatában már nem a szorosabb értelemben vett hűbérek álltak. A csatlósok szolgálataikért már nem földbirtokot kaptak, hanem ellátást, járadékot, fizetést, juttatásokat. A köteleket írott szerződésben vagy szóbeli megállapodásban rögzítették, meghatározott időre is szólhatott és felbontható volt. A hűbériségnél rugalmasabb társadalmi-politikai rendszer a helyi nagybirtokosok egy-egy grófságban kialakított befolyási övezetein, ezek intézményein alapult. A megfelelő szabályozáson vagy ennek hiányán múlt az uralkodó és a földbirtokosok hatalomgyakorlásának sikere (Szántó, 2001).

Az angol történelem e korszakának másik fontos vonása, hogy az úri birtok, az uradalom (manor) területileg sokszor nem esett egybe a községekkel (vill, township). A királyi adminisztráció, adószedés és igazságszolgáltatás nem az uradalmakat, hanem a községeket tekintette közigazgatási egységnek. A földbirtokosok uradalmi bíróságai azonban az uradalmi területi beosztás alapján működtek (Szántó, 2001; Jewell 1972).

Szántó tanulmányában (Szántó, 2002) rámutat arra a másik fontos tényre, hogy a magyar berendezkedéssel ellentétben (a nemesség minden tagját, vagyoni helyzetétől függetlenül ugyanazon szabadságjogok illették meg, míg a „nem nemesek” nem rendelkeztek ezekkel a jogokkal) Angliában a társadalmi választóvonal a szabad birtokkal rendelkező és nem rendelkező személyek (jobbágyok) között húzódott. A földbirtokosságot jelölő általános fogalom azonban nem alakult ki, az egyes földbirtokosi csoportok eltérő jogokkal rendelkeztek és eltérő elnevezést is kaptak. A 15. század első felére kialakult nemesség fogalom (nobility) csak a parlament felsőházában személyes meghívás alapján megjelenő bárókra, az ország legjelentősebb birtokosaira vonatkozott (Szántó, 2002).

Az angol rendészet történetének tanulmányozásához érdekes adalékkal szolgálhat az Egyesült Királyságban is igen népszerű – sokszor hivatásos történészi háttérrel nem rendelkező – helytörténeti tevékenység. Ilyen Noel E. Smith-nek

a wallasey-i rendőrség történetét feldolgozó munkája, melynek eredeti forrásokra támaszkodó adatait szintén felhasználtuk jelen tanulmányban.

Terjedelmi korlátok miatt az angol rendészet történetét csak a London Metropolitan Police Department 1829-es létrehozásáig követjük nyomon.

A közigazgatás és annak intézményrendszere Angliában a 16. századig

Először a közigazgatás (a mai értelemben vett rendészetet is magába foglaló) rendszerét vázoljuk, majd részletesebben ismertetjük az egyes hivatalokat és intézményeket, illetve ezek fejlődését. Az ehhez használt angol történeti fogalmaknak a legtöbb esetben nincs pontos magyar fordításuk, ezért (a fogalom rövid magyarázata mellett) az eredeti kifejezéseket használjuk.

A fentiek alapján tehát külön kell említenünk a királyi hatalom érvényesítésének eszközeit és a helyi igazgatás rendszereit. Az uralkodó a grófságokban a hatalmát olyan közvetlen eszközökkel érvényesíthette, mint a királyi kézben lévő várak (sok esetben a grófság központi településének a vára). Az uralkodó a saját költségén tartotta fenn ezek helyőrségét, amelynek élén királyi tisztviselő, a constabularius (később constable) állt. Általában a grófság központi várában működött a hivatali személyzettel rendelkező grófsági bíróság (county court), valamint a királyi börtön. A királyi hatalom érvényesítésének közvetett eszközei politikai jellegűek voltak, úgymint a nemesek (noblemen), a királyhű lordok kötelékrendszere és a helyi királpárti polgárok befolyása, amelyen keresztül például hatni lehetett a bíróságok munkájára is. A királpárti helyi birtokosok, a királyi udvarban szolgáló lovagok, gentlemanek is a király érdekeit képviselték a saját grófságukban.

A helyi igazgatás alapja eredetileg a tithing rendszer és az úgynevezett frankpledge volt (Szántó, 2001; [URL1](#)).

A tithing rendszer és a frankpledge

A helyi közigazgatás, bűnüldözés és bűnmegelőzés az angolszász szokásokban gyökerezett. Ezek közül 1066 után sokat megtartottak a normann uralkodók is, akiknek a nagyrészt angolszász lakosság ellenőrzéséhez szükségük volt egy jól működő rendszerre.

Eszerint minden 12 évesnél idősebb férfinak egy tíz férfiból álló csoporthoz, az úgynevezett tithinghoz (tized) kellett csatlakoznia, akik felelősséggel tartoztak egymás viselkedéséért. Ha valamelyikük megszegte a törvényt, a többieknek

bíróság elé kellett állítaniuk az illetőt. Amennyiben ezt nem tették, mindannyiukat felelősségre vonták a bűncselekményért. Ez általában abban nyilvánult meg, hogy közösen kellett megfizetniük a sértettnek okozott kárt (URL10).

Míg ez a szabály Dél- és Délnyugat-Angliában volt elterjedt, a (dán) vikingek által a 9. század közepén elfoglalt központi és északi területeken (Danelaw) az a rendszer érvényesült, amely a későbbi, normann frankpledge alapját is adta. II. Nagy Canute dán és angol király törvényeinek értelmében minden embernek, legyen az jobbágy vagy szabad, egy helyi közigazgatási egységhez, úgynevezett hundredhez (járás, szó szerint „század”) kellett tartoznia, amely pénzbeli kezességet vállalt a jó magaviseletéért (Hudson, 2014). A 13. századra azonban már csak nem szabad és földdel nem rendelkező embereket vontak be a szolgálatba, mivel a földbirtokosok rendelkeztek olyan javakkal, amelyeket vétség elkövetése esetén le lehetett foglalni. A tithingok és a hundredek is egy-egy vezető, a tithingman és a hundredman (kb. tizedes, százados) alatt tevékenykedtek, akik felelősek voltak körzetükben a rendfenntartás, az őrség megszervezéséért. Általában tíz hundred alkotott egy grófságot (shire). A tithingman szerepét sok faluban vagy uradalomban a shire-reeve (sheriff) vállalta. Amikor a két funkció nem esett egybe, a tithingman a sheriff alárendeltjeként tevékenykedett. A 14. századig a sheriff kötelessége volt gondoskodni arról, hogy minden embert beosszanak egy tithingba (Hudson, 2014; URL2).

A rendszer ellenőrzését és a lakosok tithingba való beosztását biztosította a rendszeresen megtartott view of frankpledge (frankpledge szemle), amelyen az utazó bírák (itinerant justices) ellenőrizték a csapatok megszervezését, illetve ennek hiánya esetén pénzbírságot szabtak ki. A király fennhatósága alá nem tartozó járásokban ezeket a gyűléseket sheriff's tournnak nevezték, valamint az uradalmi területeken a lord stewardjának vezetésével tartott, később részletezendő court leet változata létezett (Szántó, 2001).

Az előbbiekből is kitűnik, hogy a közösség (falu) is köteles volt mindent megtenni a bűnözők kézre kerítése érdekében. Egy bűncselekmény sértettje vagy szemtanúja köteles volt riasztani a falu lakóit (raise hue and cry), s mindenkinek csatlakoznia kellett az üldözéshez és elfogni az elkövetőt. Ha az illető nyilvánvalóan bűnös volt vagy szembeszegült az őt elfogókkal, helyben kivégezhették. Amennyiben nem állt ellen, szabályos eljárásnak vetették alá. Mint korábban említettük, abban az esetben, ha a falubeliek nem tettek meg mindent a tettes elfogásáért, az egész közösséget felelősségre vonták a bűncselekményért. Ezt a kollektív büntetés, illetve felelősség kezdeti formájának is tekinthetjük (URL3; URL10). Ha a bűnöző elmenekült, a sheriff mindenkit felszólított, hogy csatlakozzon az üldözéséhez, egyes vidékeken a római prokonzulok zsoldos kíséretére visszautaló elnevezésű posse comitatusnak nevezett civil erőhöz (Szikinger, 2012).

A rendszer nyilvánvalóan megfelelt egy olyan korban, amikor kevés volt a kormányt képviselő (helyi) tisztviselő, és a kis, biztonságos helyi falvakban mindenki ismert mindenkit. A középkor későbbi szakaszában a városok növekedése hozott némi változást, de még ekkor is elvárták, hogy a város minden egyes „kerülete”, körzete (ward) ugyanúgy reagáljon a segítségkérésre, mint egy falusi közösség. A kinevezett tisztviselők a városi önkormányzatnak voltak felelősek, és gyakran részmunkaidőben dolgoztak ([URL3](#)).

A normann hódítók vezették be a már említett constable tisztségét, amely I. Henrik uralkodása alatt (1100–1135) már bizonyosan létezett. Egyes források szerint a constable eredetileg istállómeister volt (Ernyes, 2020). Más vélemény szerint a constable és a marshall fő feladata eredetileg a hadsereg irányítása volt. Mint említettük, a fontos katonai parancsnokságokkal rendelkező helyőrségeket és várakat irányító tiszteket szintén constable-nek nevezték, az 1215-ös Magna Charta-ban is. (Nem csak a constable elnevezés eredetét illetően nincs egységes vélemény. A fogalom jelentése, illetve a tisztséggel járó kötelezettségek a különböző földrajzi területeken, valamint különböző történelmi korokban eltérők voltak, lásd [URL9](#); [URL10](#).) A constable-i hivatal megjelenésének ellenére a bűncselekmények kivizsgálása és üldözése továbbra is egyéni kötelesség maradt, amelyet a sértetteknek kellett megszervezniük a helyi közösségek segítségével ([URL10](#)).

I. Edward 1285-ös winchesteri törvénye kodifikálta a közösségi kötelezettségek rendszerét. Ez – egyébek között – a következőkről rendelkezett:

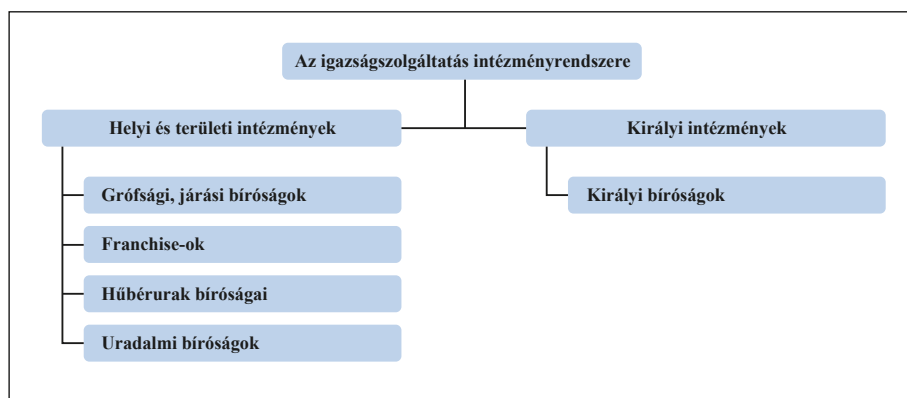
- (1) Mindenkinek kötelessége volt a király békéjének (King’s peace) fenntartása, és bármely polgár letartóztathatta a bűnözőket.
- (2) A kormányzás különböző szintjein működő, nem fizetett, részmunkaidőben dolgozó constable-eknek – az utazó bírák biztonságának garantálása mellett – ez kiemelt kötelességük volt, a kisvárosokban pedig beosztottjaik, az őrség segítették őket. Az őrség (watch-and-ward) eredeti feladata a városkapuk éjszakai védelme volt. Ez később kibővült az utcai lámpák meggyújtásával, az idő kiáltásával, a tűz figyelésével és egyéb körülményekről való jelentéssel ([Smith, 2001](#)).
- (3) Ha a bűnözőt nem sikerült tetten érni, akkor riasztani kellett a helyi közösséget (hue and cry).
- (4) Mindenki köteles volt fegyvert tartani, és riasztás esetén csatlakozni az elkövető üldözéséhez.
- (5) A constable-ek különböző kötelezettségei között szerepelt a bűnöző elővezetése a bírósági tárgyalásra ([Sallai, 2019](#); [URL4](#)).

A mai értelemben vett közrendészeti teendőket (utcarendészet, erkölcsrendészet, vásárrendészet) tehát a közösségből kikerült (jár)őrök végezték (Takáts, 1947).

Az igazságszolgáltatás intézményrendszere

Ebben az időszakban már különbséget tettek a különböző bűncselekmények között. Nagyobb törvénysértésnek (felony, treason) számítottak a súlyosabb bűncselekmények, úgymint a gyilkosság, gyújtogatás, nemi erőszak, rablás, egy shilling vagy annál nagyobb értékű javak eltulajdonítása, bűnözők rejtgetése. Ezekben az ügyekben (pleas of the crown) csak a korona (a király) bírái ítéelkezhettek, az elkövető ítélete lehetett halál vagy vagyonvesztés, birtokai a királyra szálltak. Kisebb törvénysértés (transgressio, trespass, misdemeanour) volt az egy shilling alatti értékű javak eltulajdonítása, testi sértés, vagyonban okozott kár, a kenyér és a sör rögzített árának megsértése, a rágalmazás (Szántó, 2001; Brown, 1989).

1. számú ábra: Az igazságszolgáltatás középkori intézményrendszere Angliában

Forrás: Szántó (2001) alapján a szerzők saját szerkesztése.

A helyi és területi igazságszolgáltatás

A középkori Angliában a rend fenntartását is magába foglaló közigazgatás és az igazságszolgáltatás nem különült el, a tisztségviselők gyakran mindkét feladatkörrel, illetve jogkörrel rendelkeztek. Egy másik sajátosság, hogy a helyi igazságszolgáltatást a helyi szokások és jogértelmezések határozták meg. A községek (vill, township) a területi közigazgatás legkisebb egységei, rendszerint földesurak birtokai, uradalmak részei voltak, de bírósággal nem rendelkeztek. A constable helyi ügyeket ellenőrzött, a reeve néhány falubelivel, tithingman-nél különböző bíróságokon, például a sheriff's tournon képviselte a községet.

Az angolszász rendszeren alapuló helyi bíróságokat a király eladományozhatta nagybirtokosoknak, illetve bizonyos településeknek mentességet adhatott

a területi közigazgatás jogköre alól. Így a 14. század elejére a bíróságok négyféle típusa alakult ki (1. számú ábra).

A grófsági és járási bíróságok (county court, hundred court)

Ezek a helyi kormányzat részei voltak, az utóbbiak kisebb jelentőséggel bírtak. A járásbíróságokon az ítélezésben részt vettek a suitorok (szabad földbirtokosok, akiket erre köteleztek), a községek elöljárói, a constable-ek és a grófság sheriffje által alkalmazott, szintén királyi hivatalnokként számontartott bailiff (törvényszolga). 1181 után minden szabad ember köteles volt fegyvert tartani, és az 1285-ös winchesteri törvény értelmében a constable-nek erről évente kétszer szemlén kellett meggyőződnie. Ő irányította körzete fegyveres csapatát, és felelt azért, hogy a járáson belül, az utak mentén ne lapulhassanak meg rablók, bűnözők. [A járási és községi constable-ek igazságszolgáltatási ügyekben a 14. században már a békebírák (justice of the peace) alárendeltségében működtek, de mint helyi rendfenntartók a sheriff ellenőrzése alatt álltak.]

A járásbíróság (hundred court) a kisebb bűnügyekkel foglalkozott, úgymint garázdaság, birtokháborítás, kisebb adósságok ügyei, szerződészegés, rágalmazás, becsületsértés, mértékek csalárd használata stb. 1268-ig a járásbíróság döntéseit a grófsági bíróság felülvizsgálhatta, és a járási suitorokat felelősségre lehetett vonni a királyi utazó bírák körútján (general eyre), ha hatáskörüket átlépve cselekedtek. [Az utazó bírák minden évben előre meghatározott útvonalakon, úgynevezett körökön (circuit) járták a vidéket, hogy meghallgassák az ügyeket, ezért ezt az intézményt circuit courtnak, körbíróságnak/körzeti bíróságnak is nevezték.] A sheriff's tourn, amelynek értelmében a sheriff egy évben kétszer körbejárta a grófságát, és elnökölte a járásbíróságok üléseit, a 13. századtól elkülönült a járásbíróságoktól. Itt már feltétel volt a 12 szabad (1285-től jogban jártas) emberből álló jury (a mai nyelvhasználatban ez az esküdtszék neve) megalakulása. A sheriff's tourn hatáskörébe olyan kisebb ügyek tartoztak, mint a frankpledge rendszer működésének felügyelete, utak elzárása, vízfolyások elterelése, tettlegesség, kenyér és sör szabott árának be nem tartása, csalás a mértékekkel, útonállás, hamisítás, betörés, kincstalálás, lopás stb. A büntetés lehetett bírság, pellengér vagy kaloda. Komolyabb ügyek esetén, úgymint a hűbéreskü megszegése, felségárulás, hazaárulás, felségstb. Az ítéletestület által elfogadott jelentést továbbították a sherifffnek, aki letartóztatta és fogva tartotta a vádolt személyt, majd a jelentést elküldte az ilyen ügyekben illetékes királyi utazó bíráknak (Szántó 2001; Jewell, 1972; Brown, 1989).

A grófsági bíróság (county court) nem csak bíróságként, hanem társadalmi és politikai szerepkört ellátó gyűlésként is működött. A shire kifejezést a grófságra

és bíróságára is használták. A sheriff vezette bíróságnak a kormányzati feladatokon túl fenn kellett tartania a jogrendet és a békét, végre kellett hajtania a katonai rendelkezéseket, de a grófság választott lovagjai (steward, bailiff) részt vettek az adóbecslés és adószedés munkájában is. A grófsági igazgatás fontos eleme volt a sheriff felügyelete alatt, a grófság központjában működő grófsági börtön. Elvileg mindegyik királyi börtön volt, de az uralkodó átengedte a grófságnak a kezelési jogot, illetve a sheriffnek utalt pénzből fedezte a fenntartás költségét. Érdekesség, hogy a börtön ekkor nem a büntetés letöltése, hanem az elfogott, bírósági tárgyalását váró bűnelkövető fogva tartása helyeként funkcionált. A vagyonosabb rabokat bizonyos óvadék ellenében már akkor is szabadon engedtek, akik így szabadlábban védekezhettek (Szántó, 2001).

A kisebb ülésen a sheriff elnökölt, a bíróság tagjai – kötelező jelleggel – a grófság suitorai voltak, illetve a gyakorlatban a bíróságon a pereskedő személyek mellett a sheriff, a coroner (a sheriffet ellenőrző királyi hivatalnok), a bailiffek, a lordok stewardjai, valamint a sheriff hivatalnokai jelentek meg. Suitor lehetett bármilyen rangú egyházi személy vagy szabad ember. A grófsági bíróság eredetileg nem volt köteles döntéseit írásban rögzíteni (Jewell, 1972), mivel főleg a 40 shillingnyi érték alatti ügyek esetében volt joga ítélni, és ezek nem minősültek jelentősnek. A bíróság bűnügyi munkája nem volt számottevő, mivel a bűncselekményeket a sheriff's tournon, a coroner előtt tárgyalták, vagy az utazó bírák előtt (Brown, 1989). A kisebb bűnesetek: tolvajlás, kevésbé súlyos erőszakos cselekmények stb. a grófsági bíróság elé kerülhettek, ha a felperes oda vitte az ügyet.

A 12. században kezdődött meg a grófsági bírósági intézményrendszer hanyatlása és a királyi bíróságok térnyerése. Ebben fontos lépés volt II. Henrik (1154–1189) rendelete, amely az utóbbiak hatáskörébe utalta a szabad földbirtokokra vonatkozó pereket. A sheriff joga volt a vádlottakat letartóztatni, ezt 1333-ban megerősítették, 1340-ben a sheriffek börtönökért való felelősségéről is rendelkezés készült (Jewell, 1972). Emellett a sheriff helyi zavargások idején kihirdethette a békét, és rendeleteket, törvényeket, királyi utasításokat tett közzé. Mint korábban említettük, ő szervezte meg és vezette a menekülő vagy szökésben levő bűnözők üldözését (hue and cry). A 14. század elejétől békefenntartóként szolgálhatott királyi bizottságokat, és a kormányzat közvetlenül is utasíthatta a sheriffet vizsgálatok elvégzésére, az eredmény jelentésére. Esetenként meghatározott időre szóló rendkívüli jogköröket kaphatott, ilyenkor feladatai elvégzésére rendkívüli királyi pénzzuttatásokat kapott (Jewell, 1972; Szántó, 2001).

A 12. század végén jelent meg a sheriff mellett működő, már említett coroner, akinek feladata a korona érdekeltségeinek védelme, a sheriff ellenőrzése volt. A coroner nem részesült díjazásban, így feladatát csak elegendő vagyon

birtokában tudta ellátni. A grófság szabad birtokkal rendelkező lakói választották, királyi bírák előtt vagy a grófsági gyűlés alkalmával. A legtöbb borough-ban (város) is választással töltötték be ezt a hivatalt, de ott is királyi alkalmazásban állt. Büntető ügyek esetén a tárgyalás előtt megkapta a vádakat, az eljárásokban a koronatanú vallomását, nyilvántartotta a törvényen kívül helyezettek listáját. Közreműködött a körözött személyek elfogásában, letartóztathatta őket, tanúkat kötelezhetett a peren való megjelenésre. Legfontosabb kötelezettsége az volt, hogy vizsgálatot indítson olyan ügyekben, amelyekben a korona jogai védelemre szorultak. (Például hajótörés, a királyi halászati jogok sérelme, kincslet, megmagyarázatlan halálesetek – ezek alkalmával ugyanis a korona bevételhez juthatott.) Ilyenkor össze kellett állítania a jury jegyzékét, és gondoskodnia kellett a tárgyalás megtartásáról (Szántó, 2001).

A király jogainak érvényesítését biztosította az escheator, aki a közvetlen királyi hűbéresek halála esetén gondozásba vehette az elhunyt földjeit, vizsgálatot indíthatott az elhunyt földjeinek kiterjedését, az örökös nevét, nemét és korát, az öröklést illetően, és az eredményt jelentette a kancelláriának. 1232-ig a sheriff végezte ezeket a feladatokat, ekkor az escheator vette át őket (Szántó, 2001).

Franchise, liberty

A franchise vagy liberty ebben az időben azt a kiváltságot jelentette, hogy bizonyos földbirtokosok vagy városok immunitást, mentességet élveztek a fennálló igazságszolgáltatási feltételek alól. Ez biztosította a birtokosnak az igazságszolgáltatáshoz szükséges királyi jogokat és az igazságszolgáltatás jövedelmét. Ide tartozott a frankpledge szemle (view of frankpledge), a sheriff's tourn jogkörével egyező magán tourn és járásbírótság (hundred court) tartásának joga. Különbőféle fejedelemségeken kívül ilyen kiváltságot élvezett például a walesi hercegség, amely I. Edvárd (1272–1307) óta a király legidősebb fiának apanázsaként szolgált, az egyház (igazságszolgáltatása a pápától függött), a hadsereg (a constable és a marshall bírósága alá tartozott), a flotta (a court of Admiralty alá tartozott), valamint Oxford és Cambridge egyetemei (saját bíróságuk volt). A céheket (guilde, craft) érintették a kereskedelmi, bányászati és iparüzési jogok (Szántó, 2001). Egyes városok is különféle kiváltságokkal rendelkeztek. A középkori várost (borough) a polgármester (mayor) irányította, ő és a borough bailiffje kapták a királyi parancsokat, azokat a feladatokat végezték, amelyeket a grófságban a sheriff, az escheator és járási bailiffek (Jewell, 1972). A borough hivatalrendszerében működött adószedő, vámszedő, rendőri feladatokat ellátó beadle, kamarás (chamberlain), piaci felügyelők, de a hivatalnevek és jogkörök tekintetében nem alakult ki egységes terminológia. A borough hivatalnokai

közmunkákat irányíthattak, letartóztathattak vagy lajstromba vehettek személyeket, rendeletet adhattak ki, csapatokat toborozhattak, szabályozhatták a kenyér és a sör árát, központi utasítások végrehajtásában általánosan eljárhattak a város területén (Jewell, 1972). A városi vezetők az aldermanek, a céhek vezetői és a magas rangú városi hivatalnokok soraiból kerültek ki. A városi bíróság (borough court) tehát a király vagy a lord által adományozott igazságszolgáltatási kiváltsággal rendelkező bíróságok (franchise court) egyik fajtája volt. Bűnügyek elbírálásában a legtöbb borough bíróság a sheriff's tourn vagy court leet jogkörével megegyező jogkörrel rendelkezett (Brown, 1989). A 13. századtól általánossá vált az a folyamat, amely során a bírák az alderman csoportból kerültek ki. Amikor a városok jogrendszerét írásban rögzítették, akkor már a polgármester, esetleg más vezető hivatalnokok és az alderman csoport tagjai voltak a bírák (Szántó, 2001). A városi fejlődés, a speciális gazdasági tevékenység, iparúzés, kereskedelem sajátos jogfejlődést eredményezett. A városi jogban fontos szerepe volt a kereskedelmi jognak (mercantile law), amely eltért a közjogtól. A 14. század közepére például a városokban általában piaci bíróságok (fair court) is működtek, amelyeken a borough hivatalnokai ítéleztek, ezeket gyakran a városi bíróság speciális üléseként tartották meg. Fontos városi kiváltság volt, hogy a város polgárait csak saját városuk bírósága előtt lehetett perbe fogni (Jewell, 1972).

A hűbérurak bíróságai (seignorial, honorial court) a 13. század elejére többnyire elvesztették jelentőségüket.

Uradalmi bíróság (manor court)

Ez az igazságszolgáltatási jogkörrel felruházott földbirtokokon működött. Különféle szabályok vonatkoztak az uradalomban élő, szabad birtokkal rendelkező földművesekre, a freeholderekre (ügyükben csak a többi szabad földműves, suitor ítélezhetett) és a copyholderekre, a bérlővé vált jobbágyokra (felettük a lord birtokormányzója, a steward és a 12 tagból álló, felesküdt jüry ítélezett). Ez előbbiek bírósága (court baron, ahol a perek okául szolgáló dolog vagy esemény értéke nem haladta meg a 40 shillinget) a közjog szerint működött, míg ez utóbbiaké, a customary court a helyi szokásjog alapján. Királyi adománylevél birtokában a lord gyakorolhatta a view of frankpledge és a kisebb ügyekkel foglalkozó büntetőjogi bíróság, a court leet tartás jogát, tehát a közigazgatási feladatokat és a bíraskodást sokszor egy időben valósította meg. [A 16. század után a court leet feladatai es egyre inkább a korábban említett békebíróhoz (justice of peace) kerültek.]. Büntetőjogi és a király békéjének megsértésével kapcsolatos, azaz rendfenntartási ügyekben (támadás uradalmi tisztviselő ellen, fenyegetés

és kisebb mértékű tettelegesség, verekedés, mások termésének elvétele, szerződésszegés, kötelezettségek be nem tartása, becsületsértés, rágalmasz, illegális sörfőzés, idegenek rejtegetése stb.) ítélkezhetett. Súlyosabb bűncselekményeket, gyilkosságot, rablást nem büntethetett. A gondatlanságból vagy önvédelemből elkövetett emberölést vizsgálhatta a court leet, de nem szabhatott ki büntetést ezekben az ügyekben. A birtok ügyeinek megbeszélésén kívül itt választották meg a többnyire jobbágy származású uradalmi intézőt (reeve), vizsgálták ki és büntették az erkölcsi kihágásokat is. A rangsorban a steward és a reeve között állt a bailiff, aki a birtok (pénz)ügyeinek intézésén és felügyelésén kívül a bírósági eljárásokban is részt vett (Szántó, 2001; Brown, 1989).

A közjog (common law) alapján működő királyi bíróságok

Mint korábban említettük, a 12. században utazó bírák (itinerant justices) láttak el igazságszolgáltatási és adminisztratív feladatokat az országban. Egyes jogköreik évszázadokon keresztül fennmaradtak, és a közjog (common law) alapján működő igazságszolgáltatás részévé váltak. A 13. századtól működésük már nem a király eseti döntésétől függött, hanem azt törvények szabályozták. Ezek értelmében az ország grófságait csoportokba osztották, és az ezekhez beosztott két bíró évente három alkalommal tette meg körútját. A legteljesebb jogkörű utazó bírósági forma a General Eyre (általános körút) volt, bírait minden peres ügy meghallgatására felhatalmazták. A 13. századra ez az intézmény a sheriff's tourn járásokra vonatkozó feladatait is végrehajtotta. A korábbi General Eyre óta tárgyalt ügyek bírósági ülésen való felülvizsgálata mellett vizsgálta a rendfenntartási feladatok elhanyagolását, az igazságszolgáltatási kiváltságok (franchise) birtoklását, jogtalan vagy téves használatát, a korona saját jogai védelmében a birtokháramlási ügyeket és más jövedelemforrásokat. Munkájának legnagyobb részét a grófság hivatalnokainak ellenőrzése és a grófsági bíróság döntéseinek kijavítása tette ki. Bűnügyekkel és bűnvádi eljárásokkal is foglalkoztak, de nem ezek az ügyek alkották a bíróság fő feladatkörét. Ez a General Eyre vagy más néven Justice in Eyre bírálóval együtt dolgozó másik bírói bizottság, a gaol delivery bírónak a feladatkörébe tartozott. A General Eyre működése népszerűtlen volt, és a 14. században a parlament törekvése nyomán meg is szűnt. Helyette korlátozottabb jogkörrel rendelkező, a grófságokat gyakrabban látogató utazó bíróságok (justice of assize, gaol delivery, oyer and terminer) működtek. Az oyer and terminer bizottságában királyi bírák működtek, akik a grófságokban elkövetett bűneseteket vizsgálták, illetve közigazgatási ügyekben is ítélkezhettek (Szántó, 2001; Jewell, 1972). A középkori börtönökben gyanúsítottak várták a tárgyalásukat, évente két-három alkalommal adták át őket bíróságoknak.

A gaol delivery bírái csak közbüntényes bűnözők ügyeit tárgyalták, jogkörükbe tartozott a bűnözők elítélése, halálbüntetés kiszabása. Az elítéltek többségét felakasztották, javaikat a király elkobozta (Szántó, 2001). A gaol delivery és az oyer and terminer a 13. század végétől közeledett egymáshoz, a gyakorlatban a két bíróságot azonos személyek vezették, és a század végére a gaol delivery bírósága már hivatásos jogászokból állt. Az ügynevezett commission of assize az utazó bírák (itinerant justices) igazságszolgáltatási rendszerében legfontosabb bírósággá vált, ugyanis tagjai fokozatosan megkapták a többi bizottság jogkörét, sőt annál többet. A 14–15. századi törvénykezés növekvő jogköröket adott az assize bírúinak (hivatalnokok feletti bíráskodás, összeesküvés, eretnekség ügyeiben). Az assize bíróságokat a grófságok központi városaiban tartották, bírái hivatásos jogászok voltak (Jewell, 1972).

A 14–15. század folyamán a királyi bíráskodás szinte teljesen maga alá rendelte a helyi igazságszolgáltatást, amikor magába olvasztotta a helyi bíróságok még meglévő feladatait és jogait, a büntetőügyekben való ítélkezést is beleértve. A bírák, akiket a korona az egyes grófságok élére állított, bevezették a közjog alapján működő bíróságok rendszerét. Őket a korona ellenőrizte, majd felváltotta más ugyancsak bírói jogkörrel is rendelkező személyekkel, akiket békebíráknak (Justices of the Peace) neveztek. A kormányzat egyre több jogkört ruházott rájuk, 1380-ra lényegében teljes hatalmat kaptak a büntetőjog és gazdasági jog végrehajtásában, ennek révén a grófságok uraivá váltak, hivataluk még a 17. században is eredményesen működött. Elődjeik a 13. században a rendfenntartásért felelős lovagok (akiket egyébként az utazó bírók bíróságainak bizottságaiban alkalmaztak), a békeőrök (Keeper of the Peace) voltak. Hozzájuk hasonlóan a békebírák is letartóztathattak, bebörtönözhettek törvénysértőket, a felségsértés kivételével minden bűnügyet kivizsgálhattak. Jogot kaptak a zavargás és viszály megállapítására, a közrend kikényszerítésére, arra, hogy büntetést szabjanak ki azokra, akik visszautasították a segítségkérésüket. Az 1361-es, békebírákról (justices of the peace) szóló rendelet után Anglia minden grófságában egy lordot és vele három vagy négy, jogban jártas, arra méltó embert felhatalmaztak rendfenntartásra, a törvénysértők letartóztatására és bebörtönzésére, birtokháborítások és törvénysértések ügyében kihallgatás folytatására és ítélkezésre. Egy 1363-as rendelet nyomán ez a bíróság évente négy alkalommal ülésezett. (Ekkortól kezdve nevezték őket békebíráknak, és ekkor már jelentős díjazást is kaptak munkájukért.) A 15. század elejétől a békebírák elsőbbséget élveztek a sheriffel szemben. 1461 után a korábban a sheriff's tourn hatáskörébe tartozó minden vádemelési ügyet, jelentést a korona alkalmazásában álló békebírák elé kellett vinni. A békebírók quarter vagy general ülését az egész grófságnak tartották, egy évben négy alkalommal. A bírák összehívták

a bíróság ítélőtestületét (jury), amely kivizsgálta az egyes ügyeket, és jelentést készített. Ez alapján a bíróság meghatározta a beidézendő személyek körét. Az 1414-ben bevezetett szabályozás szerint gyilkossági perekben folyó tárgyaláson csak az a jury ítélkezhetett, amelynek tagjai évi 40 shilling jövedelmet biztosító földbirtokkal rendelkeztek. A bíróság jogköre kiterjedt a bűnügyekre és a közigazgatási ügyekre is. A királyi bíróságok, közöttük a békebíróság munkáját is jury segítette. (Szántó, 2001).

A békebírói hivatal betöltésének feltételeit is több törvényben szabályozták, 1439 után csak azok a földbirtokosok lehettek békebírók, akik legalább évi 20 fontot jövedelmező földbirtokkal rendelkeztek, de ez alól mentesek voltak a jogászok. Laikus lordok is helyet kaptak a békebíróságokban, 1424-től püspökök és apátok is (Brown, 1989). A rendek és a korona törekvésének eredményeképp a 14. század közepére a békebírák jogot tanult személyek közül kerültek ki, ismerték a királyi bíróságokon alkalmazott közjogot, és ennek szellemében ítélkeztek, kevésbé ragaszkodtak a helyi szokásjogokhoz.

A békebírák jogkörének növekedése csökkentette a grófsági, járási és magánbírók jelentőségét. A 15. század végére kialakult a közjog (common law) alapján működő központi bíróságok helyi járási, grófsági, városi bíróságok feletti jogköre. Ennek következtében a királynak jelentős ellenőrzést gyakorolhatott a perek felett (Szántó, 2001). Polgári perekben a justices of assize bírósági bírászkodtak (Brown, 1989).

Milyen volt a középkori Anglia bűnügyi helyzete? A forrásokból csak a bírósági iratokról, azaz az igazságszolgáltatás elé került bűnözőkről és bűnügyekről kapunk információt. Rendelkezésre állnak például adatok az 1300 és 1348 között, nyolc grófságban rögzített bűncselekményekről. Ezek szerint a lopások alkották az összes (felderített) bűncselekmény 73,5%-át, az emberölések a 18,2%-át, az orgazdaság a 6,2%-át, a gyújtogatás, pénzhamisítás, nemi erőszak, árulás és egyebek a 2,1%-át. Ami a büntetési tételeket illeti, a halálbüntetést olyan súlyos bűncselekmények esetében alkalmazták, mint a gyilkosság, gyújtogatás, hamisítás, valamint az egy shillingnél (öt penny) nagyobb értékre elkövetett rablás. Angliában a kivégzés módja általában akasztás volt, lefejezés általi kivégzés csak árulásért elítélt nemesi vagy királyi származású személyeknek járt (URL5). A 15. századból fennmaradt egyik Lincoln grófsági békebíróság iratanyaga szerint egyebek között előfordultak különböző fajta gyilkosságok, rablások, gyújtogatás, nőrablás, nemi erőszak, bűnözők rejtegetése, kerítés, orgazdaság, zendülés, káromkodás, erőszakos behatolás, hivatali visszaélés, fenyegetés, kikényszerített vásárlás, áruhalmozás, spekuláció, ármanipuláció, csalás súlyokkal és mértékekkel, a kenyér és sör szabott árának megszegése (Szántó, 2001).

Ezekben az évszázadokban Wallasey-ben is dokumentálták a korábban említett rendészeti és igazságszolgáltatási funkciókat, hivatalokat, formákat, bírósági ügyeket (Smith, 2001). A legkorábbi írásos – birtokhatárvitákkal, lopással foglalkozó – bírósági ügyeket 1260-ban rögzítették. A községek korábban említett rendfenntartási kötelezettségeihez kapcsolódik egy 1359-es dokumentum, amely szerint a grófságban található Moreton községet pénzbírsággal sújtották, mert nem állított ki kellő létszámú embert a bírói körút alkalmával (Judge’s Eyre Court). Egy másik dokumentum arról tanúskodik, hogy egy, 1402-ben a walesi herceg által kiadott pápens nyomán különleges hundred juryt kellett alakítani marhatolvajok ügyében, akik Walesből a megyében található Wirralba hajtottak el állatokat. A letartóztatott bűnözőket Chester várába állították elő. A korabeli dokumentumokból megtudhatjuk, hogy Wirralban 1309-ben már volt Coroner’s Court, 1399-ben a walesi herceg többek között két wallasey-i békeőrt (Conservator of the Peace) nevezett ki, akiket például 1403-ban is szolgálatra szólítottak, Walesből érkező lázadók támadásától tartva. A wallasey-i rendőrség történetét feldolgozó mű a helyi bírósági dokumentumokra hivatkozva a 14–15. századból húsz, főleg birtokhatárkielölési, birtok bérlésével, mezőgazdasági termények és eszközök, jószág eltulajdonításával, kincslet eltitkolásával, lopással, testi sértéssel, kényszerítéssel foglalkozó ügyet részletez (Smith, 2001).

A bűnüldözés és igazságszolgáltatás intézményrendszere Angliában a 16–18. században

A Tudorok korában lényegében fennmaradt a középkori intézményrendszer, a bűncselekményekkel megvádolt személyek előállításában, elővezetésében, letartóztatásában, a bűncselekményekből szerzett javak lefoglalásában, illetve a jury megszervezésében továbbra is a constable-re és a sheriffre hárult a fő szerep, és fennmaradt a kiváltságokkal rendelkező városok speciális helyzete is (McGovern, 2020). McGovern a sheriff sajátos feladataként említi a csavargók megbüntetését is. A 16. és 17. században a kóbor vándorokat, közöttük is leginkább az útonállókat tekintették a legnagyobb veszélyt jelentő bűnözőtípusnak. Az 1598-as és 1601-es szegénytörvények különbséget tettek a munkához túl öreg, rokkant vagy beteg emberek (róluik az egyházközségnek kellett gondoskodni) és a megrögzött csavargók (munkaképes, de dolgozni nem akaró emberek) között, ez utóbbiakat büntetéssel sújtva. A kor egyéb gyakori bűncselekménytípusai voltak az orvvadászat, az eretnokség, árulás, a boszorkányság és a csempészés (URL6).

A 16. század elejétől a kereskedők, egyházak, biztosítók és más csoportok egyre inkább fizetett alkalmazottakat vettek igénybe a rendfenntartáshoz, a személy- és

vagyonvédelemhez, ami így árucikké, fizetett szolgáltatássá vált. A modern fejdáoszok elődei is megjelentek: bármely állampolgár jelentkezhett, hogy fizetség fejében úgynevezett „informátor” lesz, megkeresi a tolvajokat és viszsaszolgáltatja az ellopott vagyontárgyakat (URL7). Ez az anyagi ösztönzésen alapuló rendszer sok korrupst „tolvajvadász” megjelenését eredményezte, és egy olyan korban működött, amikor szinte minden elképzelhető bűncselekményért halálbüntetés (akasztás, felnégyelés) vagy súlyos csonkítás járt a bűnelkövetők elrettentésére, vagy annak érdekében, hogy a bűnhődésen keresztül megbánást tanúsítsanak, és megmentsék a lelküket. (Angliában 1660 és 1750 között a halállal büntetendő cselekmények száma 50-ről 160-ra nőtt.) A súlyos büntetések miatt a bírók sokszor inkább elengedték a bűnözőket, illetve a büntetést ki lehetett váltani a hadseregbe vagy a flottába való belépéssel. A testi fenýtések (korbácsolás, tüzes vassal való megégetés) mellett a megszegyenítés különféle középkori módozatai (pellengér, kaloda) is fennmaradtak. A csavargókat és egyéb semmittevőket a 16. század végén „javítóintézetnek” nevezett dologházakba küldték, ahol a fogvatartottaknak szőni-fonni kellett. A 18. század elejétől új megoldásként kínáltak a gyarmatokon létesített fegyenctelep (URL6).

A constable-ek és a békebírák ebben az időben csak igen csekély díjazást vagy semmit sem kaptak. A 17. században a constable hivatalán alapuló rendészet végleg hanyatlásnak indult. A korábbi hundredmant felváltotta a high constable, aki minden helyi körzetben felelős volt a zavargások és erőszakos bűncselekmények elfojtásáért, valamint az őt ebben segítő örök felfegyverzéséért. Irányítása alatt minden tithingban illetve egyházközségben (parish) úgynevezett petty constable-ek működtek. Ők maradtak a megyék végrehajtó törvényhatósági tisztviselői mindaddig, amíg az 1839. és 1840. évi megyei rendőrségi törvények lehetővé nem tették egyes bírák számára, hogy fizetett rendőri testületet hozzanak létre. A 18. századra a constable-ek már a békebíróknak voltak alárendelve, és a társadalom magasabb státuszú tagjai már nem akarták ellátni ezt a tevékenységet, mivel ez a legtöbb esetben azt jelentette, hogy a rendőri feladatok végrehajtása mellett a saját megélhetés biztosítására már nem maradt idő. Ennek következtében Angliában olyan törvények léptek életbe, amelyek lehetővé tették, hogy a constable helyettesítőket alkalmazhasson. Valójában a 18. század elején gyakorlatilag minden high constable, aki ezt megengedhette magának, fizetségért a szolgáltatást ellátó helyett állított maga helyett (URL7). A nagyvárosokban gyakorlatilag csak a szegények és idősek voltak hajlandók constable-nek állni. Közben a súlyos bűncselekmények és zavargások a városokban elviselhetetlen mértéket öltöttek, és a lázongások leverésére egyre gyakrabban hívták a katonaságot és a lovasságot. A reformerek francia minta alapján indítványozták egy állandó, az államnak alárendelt rendfenntartó testület

létrehozását. [Érdekes módon a police szót csak a 18. század második felében kezdték el széles körben használni Angliában (Dodsworth, 2008)]. A fizetett csendőrséget elsőként – a súlyos londoni bűnözési helyzetre válaszul – John Fielding, a híres író és testvére Henry (mindketten a Bow Street-i bíróság bírái voltak) hozták létre 1750-ben. A Bow Street Runners néven ismert szervezet a Bow Street-i egyházközségen (parish) belüli országutakon és utcákon járőrözött. Később egy parlamenti törvény a Bow Street-i modell alapján további hasonló egységeket hozott létre. Abban az időben azonban kevés volt a lakossági vagy kormányzati támogatás ahhoz, hogy az egész országban létrejöjjön a fizetett, hivatásos rendőrség (URL7).

A rendőrségi reform egyik legjelentősebb kísérlete volt az első hivatásos londoni rendőrség 1798-as létrehozása Thames River Police (Temze Folyami Rendőrség) néven (URL9). A kereskedők által finanszírozott testületet Patrick Colquhoun irányította, 80 fős állandó és több mint 1000 fős készenléti állományból állt. Két egyedülálló jellemzője volt: látható, megelőző jellegű járőrözést alkalmaztak, és a rendőrök fizetett alkalmazottak voltak, tilos volt egyéb díjazást elfogadniuk. A vállalkozás teljes sikert aratott, és a bűncselekmények száma jelentősen csökkent. 1786-ban a dublini rendőrséget létrehozó törvény nyomán 40 lovasrendőrrel és 400 közrendőrrel (police constable) Írország fővárosában, Dublinban is megalakult a központi, egyenruhás, hivatásos rendőri szervezet (URL7).

A rendőrség létrehozása eleinte nagy ellenállásba ütközött, mivel az többé-kevésbé a francia csendőrség (Gendarmerie Nationale) mintájára jött létre. A fennálló rendszer helyébe lépő bármely alternatíva jelentős állami finanszírozást igényelt, és az adóemelés gondolata nem volt népszerű. Ráadásul a helyi és területi vezetők a nem kellő hatékonyságot és a korrupciót londoni problémának tekintették, és úgy vélték, hogy a régi constable rendszer náluk kielégítően működik. Végül pedig maga az elképzelés, hogy a kormányzat aktívan részt vegyen a rendfenntartásban, sértette a korszak uralkodó politikai filozófiájának alapelveit, amelyek szerint az a kormányzat kormányoz a legjobban, amelyik a legkevésbé kormányoz. A politikai központosítás veszélye miatt aggódva, és a francia és egyéb kontinentális rendőrségekkel kapcsolatos politikai visszaélések ismeretében sok angol politikai vezető attól tartott, hogy az állandó rendőrséget politikai célokra használnák fel. A 19. század elején heves viták folytak egy ilyen szervezet létrehozásáról (Dodsworth, 2004; URL7).

A Dublini Rendőrség 1795-ös és 1808-as reformja után 1812-re, amikor Robert Peelt, a modern angol hivatásos rendőrség későbbi megalapítóját Írorszáért felelős államtitkárrá nevezték ki, Dublin már viszonylag bűnözésmentesnek számított. Később belügyminiszterként Peel támogatta azt az első sikeres

törvényjavaslatot, amely nyomán létrejött az első hivatásos rendőri szerv Angliában. A Metropolitan Police Act (1829) létrehozta a Londoni Városi Rendőrséget (London Metropolitan Police Department), amely a későbbiekben Nagy-Britannia, a Brit Nemzetközösség és az Egyesült Államok rendőrségeinek mintájává is vált ([URL7](#)). Az új rendőrség a katonai szervezetekhez hasonlóan hierarchikusan szerveződött. A rendőröket érdemeik alapján léptették elő. A legalacsonyabb rendfokozatú, egyenruhás közrendőr (police constable, Robert Peel keresztnevéből kiindulva a köznyelvben bobby) fegyvertelen volt és korlátozott jogkörrel rendelkezett. A kontinentális Európa más városi rendőri erőitől eltérően a Londoni Városi Rendőrséget úgy tervezték, hogy szoros kapcsolatot tartson fenn azokkal az emberekkel, akiket felügyelt és akiktől támogatást kapott ([URL7](#)). A rendőrség elsődleges feladata a bűnmegelőzés volt, és a rendőröket arra utasították, hogy minden állampolgárral tisztelettel bánjanak. Megelőző járőrözéssel kellett megfékezniük a bűnözést és fenntartani a közrendet. Rendszeres fizetést kaptak, és a bűncselekmények felderítéséért vagy a lopott vagyontárgyak visszaszerzéséért nem kaphattak külön díjazást. A rendőrök a középkori örök számos funkcióját is megörökölték (utcai lámpák meggyújtása, időhirdetés, a tűz figyelése és egyéb közszolgáltatások nyújtása) (Nagy, 1937; Neocleous, 2000).

A wallasey-i rendőrség történetét leíró tanulmány is hivatkozik a helyi hundredek egyházközségeiben kinevezett békebírókra, akik száma a 17. század elején nem volt elégséges. Ezen a területen 1634 után a constable-eket a hatóságok által megállapított díjazás ellenében beadle-ek és marshallok segítették. Ez előbbiek egységes kalapot és sárga színű kabátot viseltek, ostoruk és aranygombban végződő botjuk volt. A parish constable-t az egyházközség tanácsülésén (néha a court leeten) választották. Mivel ő egy volt az öt megválasztók közül, a rend fenntartása érdekében bármikor fordulhatott ehhez a közösséghez. Hivatali esküje szövege is fennmaradt. Ennek értelmében a constable Istenre és a szentekre esküdött, hogy a király békéjét törvényesen és felhatalmazásának megfelelően megtartja, a rendbontókat letartóztatja és a sheriff elé viszi, valamint szükség esetén riasztja a közösséget és „utcaról utcára, körzetről körzetre” üldözi a bűnelkövetőket (Smith, 2001). Fennmaradtak dokumentumok egy, a 14. század óta ismert helyi földbirtokos családról, amelyben a 18. század közepétől apáról fiúra szállt a constable, majd a high constable megbízatás. Ekkor a feladatok megfogalmazásában (a rendbontók letartóztatása mellett) már megjelenik a státútumok végrehajtása a „pimasz koldusok”, csavargók, gonosztevők és egyéb „semmittevők”, továbbá a tiltott szerencsejátékokat űzők vonatkozásában. Ugyancsak a constable feladata volt szükség esetén az adók behajtása és a szegények segítése. Smith is kiemeli, hogy más országokkal ellentétben az angol rendőrség intézménye közjogi hagyományokon alapult, és

a rendőrtisztviselőket a lakosság választotta, azzal a céllal, hogy azok kötelességüket a közösség nevében teljesítsék, a polgárok által meghatározott szabályoknak érvényt szerezzenek (Smith, 2001).

Összevetés a magyar rendészet történetével: hasonlóságok és különbségek

A magyar rendészettörténetben már az államalapítás után, István király törvényei között fel lehet fedezni idegenrendészetre (Hautzinger, 2017), vallás- és tűzrendészetre utaló elemeket. Ugyancsak István király törvényei közül való az a rendelkezés, amely erkölcsrendészettel, prostitúcióval kapcsolatos. Magyarországon a rendfenntartás kezdetei tehát jól determinálhatók az államalapítást (1000) követő időszakra, a vármegyék kialakulásához, István király törvényeihez.

Napjainkra már sok kutatás igazolta, ennek ellenére nem köztudott, hogy – bár a legtöbb erre vonatkozó írásos forrás későbbi időkből származik – már a középkori Magyar Királyságban is számos önálló településrész (városnegyed, kerület, utcacsoport) társadalmi, önkormányzati egységként funkcionált fertály, tized (tízes), utca stb. néven, bár ezek pontos működése további kutatásokat igénylő terület (Bárth, 2015). A különböző országrészekben eltérő rendszerek működtek, de a rendészeti feladatokat is ellátó, a közösség által választott tisztviselők [vigyázók, tizedesek, tizedbírók, hadnagyok, századosok, (utca)kapitányok, fertálymesterek stb.] tevékenysége a Magyar Királyság területén is bizonyított (Bárth, 2015; Sallai, 2019). A magyar városokban már a 15. század közepétől fellelhetők erre vonatkozó adatok a legnagyobb városokban, majd a 16. század elejétől kezdődően egyre több helyen, de voltak települések, ahol ezek kialakítására csak a 18. században került sor (Szabó, 2015).

Az erdélyi szász városok és falvak önszerveződési alapegységei, a szomszéd-ságok (Nachbarschaft) sokrétű feladatai között például olyan rendészeti jellegűek szerepeltek, mint

- a tisztaság és a rend megőrzése a „szomszédtság” területén;
- tűzvédelem;
- idegenek ellenőrzése;
- az erkölcsös magatartás betartatása, ellenőrzése;
- ítékezés a vétkesek fölött;
- a vallásos élet, az istentiszteleteken való részvétel ellenőrzése, az egyházi értékrend védelme;
- kölcsönös segítségnyújtás a „szomszédtsági” tagok részére például nehéz helyzetekben (Bárth, 2015; Szabó, 2015).

Ismerjük az 1585. évi kolozsvári fertálykapitányok és a tizedesek feladatainak jegyzékét, amelyben a fentiekén kívül még konkrétan szerepel a közrend fenntartása, a város „törvényeinek” betartatása, az adó kivetése és behajtása, a bűnüldözés, a vétkesek bejelentése, előállítás, a közegészség, a köztisztaság szabályainak betartatása is (Bárth, 2015). Hasonló feladatokat más magyarországi települések esetében is találunk, és nem nehéz felismerni ezek és a korábban említett angol önkormányzati egységek szerveződésének, tevékenységeinek hasonlóságát.

Például az adózással kapcsolatos feladatok is a fertályokra hárultak, a legvagyonosabb gazdákból választott exactorok (adószedők) hajtották végre (Szabó, 2015). A court leet magyar megfelelőjeként említhetjük az úriszéket, amely egyes mezővárosok felett is rendelkezhetett – bár ezek sok esetben kiváltságokkal rendelkeztek –, és döntései a városok érdekeinek érvényesítése helyett a földesurak jövedelmének gyarapítását szolgálták (Szabó, 2015).

A középkori rendfenntartást jól szemlélteti Lőcse város 1586-ból való intézkedése a kapitány felé. Ezen utasítás feljogosította a kapitányt, hogy „*a kocsmában és más helyeken verekedőket – akár a bíró tudta nélkül is – elfogja és börtönbe vesse*” (Kállay, 1886). Ugyanebben az időben Lőcsén tiltották a városokban a kard, szablya, pallos és más fegyverek viseletét, egy meghatározott idő után az utcákon, tereken való tartózkodást, sötétedés után lámpás nélküli közlekedést, kóborlást, a legényeknek esti harangszó után hajadon lányoknál való tartózkodást, istentisztelet, mise alatt borkimérést. Magyarországon is már a középkorban figyelmet fordítottak a csavargók, koldusok jelenlétére, tevékenységére. Kolozsváron már 1595-től névjegyzéket vezettek az idegenekről, míg Marosvásárhelyen 1604 óta írták fel az idegeneket (Kállay, 1886) a város könyvébe. Kassán 1563-ban a koldusokról a városi tanács kimondta: „*munkára kell kényszeríteni őket, ha betegek kórházba kell őket vinni*” (Kállay, 1886).

A középkori piacokon, vásárokon vagy egyéb tömeges rendezvényeken elterjedtek a tiltott szerencsejátékok, hazárdjátékok. A városok vezetése általában tiltakozott ez ellen, sőt, kényszerítették a rendfenntartó hadnagyokat, öröket, hogy tiltsák ki a városok falai közül a szerencsejátékokat űzőket.

Szombathelyről 1636-ból maradt fenn az az erkölcs- és idegenrendészeti szabály (Völgyesi, 2008), amely szerint a zsellér csak három napig lehetett bejelentés nélkül a városban. Három napot követően az a gazda, aki befogadta a házába, köteles volt ennek tényét és a befogadott személyét bejelenteni a bírónál. A befogadó 40 forint erejéig kezességet vállalt vendégéért. Aki a bejelentést elmulasztotta, bírságot fizetett. Erkölcsrendészeti szabály is meghúzódik a rendelkezések mögött, mert a szolga ura tartozott arra vigyázni, hogy a szolgálja ne legyen ünneptörő. Sok volt a gond a fiatal legényekkel is, mert

sokáig tartózkodtak a kocsmában, éjszaka pedig lámpás nélkül „bujdokoltak” a városban (Sallai, 2019b).

Székesfehérvár magisztrátusa már „1703-ban elrendelte, hogy nyáron este 9 télen 8 óra után, amikor a Szent István templomban elharangoztak, mindenki zárja be a házát, pincéjét és térjen nyugovóra” (Kállay, 1988). A rendelet betartását a helyi pandúrookra bízta, akik járták a várost, italfogyasztó helyeit és az ottani polgárokat figyelmeztették a rendelet betartására. A rendelet be nem tartóit börtönbe csukhatták. A szigorú rendelkezés ellenére 1778-ban a tanács szerint „... sokan csavarognak éjjel az utcákon. Ezért az örök semmire se legyenek tekintettel, mindenkit zárjanak be, majd később megbüntetik őket.” (Kállay, 1988).

A várak, végvárak a középkori Magyarországon is meghatározó szerepet töltek be az ország életében, védelmi és közigazgatási szempontból egyaránt. A török ellen folytatott küzdelmek idején egyértelmű volt a katonai rend fenntartása a végvárakban. Békében, a harcoktól távol, a hétköznapi életben a közrend fenntartása került előtérbe. Ezt igazolják Esterházy Miklós nádor septei várnagyának 1640-ben kiadott 32 pontos instrukciói, amelyekben intézkedett a várba belépők okmányainak ellenőrzésére, kapuk zárására, lopások megakadályozására. Hasonlóan a fenti szabályozáshoz jól igazodnak Zrínyi Ilona 1678-ban kiadott rendelkezései is a regéci várban (ezen intézkedése a mai napig a helyszínen, a várban látható), amelyben nagyon fontos volt a várfalak őrzete, az építménybe való bebocsátott személyek ellenőrzése és a várfalak között a rend, az erkölcsiség fenntartása. Az utasítás érdekessége, hogy a vár úrnője már ekkor intézkedett a rendfenntartó őrség képzésére, fegyvereinek karbantartására, az őrség ruházatára. E szerint: „Az őrség havonta tartson céllövési gyakorlatot, a fegyvereket tartsák rendben, a gyalogosok a mustrán tisztességes bocskorban jelenjenek meg.”

A magyar középkori állapotokat jellemzik, hogy eső után sártengerré vált az ország útjainak legnagyobb része, és a településeken is komoly fennakadásokat okoztak a saras útviszonyok. Ezért több városi szenátus intézkedett az eső után a köves utak letakarítására. A török hódoltság köztisztasági és közegészségügyi szempontokból erősen kritizálható állapotokat hagyott maga után. Kolozsváron 1538-ban elrendelték, hogy a városban minden tizedesnek gondja legyen az illetékességi területén a kutak kijávitására, az utcai szemetelés megakadályozására. Fogarason szigorúan büntették azokat, akik élő belet, bőrdarabokat mostak, vagy dögöt dobtak a folyó vizébe (Magyary-Kossa, 1931). 1692-ben elrendelték, hogy aki piszkos vizet, ganéjt az utcára önt, azt le kell tartóztatni és meg kell büntetni. Bártfán a 15. század óta alkalmaztak napszámosokat, akik a szemetet szedték össze. Pozsonyban 1430 óta söpörték a járdákat, az utakat. 1537-ből származnak azok a soproni városi tanácsi rendeletek, amelyek az akkori modern elvek

alapján való utcacisztogatásra intézkednek. Az 1600-as évek utolsó évtizedeit jól festi le a következő idézet: „*A hajdan szép Magyarország pusztasággá váltott. 30–40 mérföldre nem volt falu, se város. Ember nagyságúra nőtt a fű, úgyhogy utat kellett vágni. A lerombolt városok és falvak megvadult kutyáival volt tele a város, amelyek mint megvadult farkasok egyaránt megtámadták az embert és állatot, kikaparták a hullákat, s széthurcolták a csatatereken.*” (Kapronczay, 2015).

Az alföldi városokban komoly veszélyt jelentettek a kóbor kutyák, amelyek veszettséget terjesztettek. Ezért 1770-ben Vácon Migazzi bíboros korlátozta a tartható kutyák számát. A középkori magyarok jól tudták, hogy ha pestis vagy más járvány tejed el, a leghatásosabb védekezés az elkülönítés vagy az elmenekülés. Ilyenkor a kocsmák, iskolák látogatása, tömeggyűlések megtartása tilos volt. A pestis miatt gyanús házakat kurta, a ragályos házakat hosszú cédulával látták el (Magyary-Kossa, 1931). A falvak bejáratánál ellenőrizték, hogy a vándor rendelkezik-e megfelelő passzussal, ami igazolja, hogy nem szenved ragályos betegségben. Aki elcsatangolt a faluból pestis idején, azt megbüntették, és 42 napig karanténba zárták. Az utazóknak az okmányait, ruháit, a váltópénzét megfüstölték, fertőtlenítették. Pestis idején divat volt az udvarokon fenyőt vagy boróka ágakat égetni. A kolera, pestis elterjedésekor a falvakat, városokat izolálták (Sallai, 2020).

Magyarország földrajzi adottságaiból adódóan hazánkban nagy szerepet játszott a mezőgazdaság és az állattenyésztés. Már a 16–17. században földesúri rendelkezések és városi statútumok ismerték a határpásztorok (zsitár) intézményét, akik a vetésre vigyáztak, valamint a parasztok úrbéri kötelezettségei közé tartozott a mezőbíró és csősz tartása is (Nagy, 1993). A rendészet hazai intézményesülése során kiemelt jelentőséggel bírt a mezei rendőrség reformkorban történt létrehozása (Bacsárdi, Christián & Sallai, 2018). Ez nem véletlen, ugyanis az országgyűlés a reformkor kettős jelszavát, a szabadságot és tulajdont szem előtt tartva és védelmezve foglalkozott a rendészet kérdésével is (László, 2008). A reformkori országgyűlés jogalkotó munkájának eredményeképpen elfogadták a mezei rendőrségről szóló 1840. évi IX. törvénycikket, melynek értelmében a mezei rendőrség nem egy intézmény volt, hanem a szabad ég alatt, nyílt területen elkövetett kisebb súlyú károsítások törvény általi megbüntetéséről rendelkezett (László, 2008). A mezei rendőr fogalmát a következőképpen határozták meg: „*azok, kik a ’mezei gazdaságban a ’jó rend’ fenntartására legközelebb ügyelnek, mezei rendőröknek nevezzük*” (Zsoldos, 1843). A mezei rendőrségről szóló törvény döntően a mezőgazdasági értékek védelméről, a tiltott legeltetés, termény vagy falopás megakadályozásáról, illetve ezek bekövetkeztével a tettesek megbüntetéséről szól. Erdőben, mezőn a gondatlan tűzrakást, továbbá erdőben a farongálást tiltotta. Külön szólt a törvény azokról, akik vásárból hazafelé jövet letérnek az útról és a terményt, füvet letapossák, vagy akik

a terményt ellopják. Nagyon fontos része volt a törvénynek, hogy a kártétel jóvátételéről és a büntetéséről külön rendelkezett.

Az angol constable tisztség már említett változásával meglepő párhuzamot fedezhetünk fel Gyöngyös és Eger fertálymestereinek történetében. A források szerint a 18. század végére a fertálymesterség egyre terhesebb szolgálatot jelentett a város polgárainak, akik a hivatásuk mellett ebbéli kötelességüket nem teljesíthették tetemes anyagi károk nélkül. Ezért Egerben sokan a városi tanácshoz és az úriszékhez felmentést kérő leveleket írtak, amelynek eredményeként a 19. század elején bevezették a fizetéses fertálymesteri intézményt (Peterscsák, 2015). Gyöngyösön pedig ebben az időszakban megváltás befizetésével felmentést lehetett nyerni a tisztség alól (Szabó, 2015). Míg korábban a rendőri szolgálatot a mezőváros minden állandó lakosa díjazás nélkül volt köteles ellátni (ezt a jobb módú háztulajdonosok rendszeresen fizetett helyettes útján oldották meg), a 18. századra a háztulajdonosokra már a megfelelő adót vetették ki, és a közérdekű teendőket a hatósági szervek végezték (Ereký, 1935).

Érdekes összehasonlításokat tesz Ereký a 18. századi angol és magyar (a bűnüldözést is magában foglaló) közigazgatással kapcsolatban írt művében (Ereký, 1935). Véleménye szerint az angol grófsági és a magyar vármegyei önkormányzat összehasonlítását megnehezíti egyrészt a nagy kulturális és gazdasági különbség, másrészt az, hogy a 18. században az angol alkotmány az állampolgári jogok és kötelességek egyenlőségén, a magyar alkotmány azonban az előjogokon és kiváltságokon, mentességeken alapult. Az angol grófságok hatásköre – a mentességet élvező városok kivételével – mindenkire kiterjedt, míg a magyar lakosság 90%-a jobbágyként földesúri (bár ily módon magán- és nem a közjogi) joghatóság (úriszék) alá tartozott (ugyancsak az önkormányzattal rendelkező jobbágyközségek és kiváltságos városokat kivéve). Kétségtelen, hogy a közigazgatási jog már a 18. században is sokkal magasabb színvonalon állt Angliában, mint Magyarországon. Ereký ennek ellenére úgy véli, hogy a korabeli európai országok közül Magyarországon alakult ki az az önkormányzat, amelyet leginkább össze lehet hasonlítani az angol grófsági önkormányzattal. Rámutat például, hogy az angolhoz hasonlóan a magyar büntető igazságszolgáltatás is decentralizált tendenciákat mutatott, amennyiben első fokon a mi királyi bíróságunk is csak például felségsértés és hűtlenség esetén járhatott el, a többi ügyben a vármegyei önkormányzatok voltak illetékesek. Ugyancsak szétvált a kisebb és a súlyosabb bűncselekmények feletti bíraskodás: ez előbbieik ügyében Angliában békebírók, Magyarországon a szolgabíró és az esküdt (a szolgabíró bírótársa), ez utóbbiak esetében az angol grófsági törvényszék vagy az utazó bíró, nálunk pedig a vármegyei törvényszék járt el (Ereký, 1935; Miskolczi-né Juhász, 2015). Különbségek mutatkoznak ugyanakkor a büntető úriszékek

hatáskörének alakulásában. Angliában a súlyosabb bűncselekmények feletti ítélkezés már a 15. században kikerült a földesúr bíróságának kompetenciájából, a 18. századra csak a vádemelésre és pénzbüntetés kiszabására volt jogosult, ily módon hozzájárulva a jogegyenlőség terjedéséhez. A magyar úriszék azonban a már említett módon bűncselekmények ügyében büntető bíraskodást is folytatott, a felségsértés és a hűtlenség kivételével. Az angol manor court és court leet már említett, a hatalom megosztására épülő összetételével ellentétben a magyar úriszék a földesúrból (vagy az ő gazdatisztjéből), a meghívott bíró-társakból és a szolgabíróból és esküdtekből állt. Az angol úriszék részét képező esküdtszék nem található meg a magyar úriszékben, azaz a jobbágyokat nem lehetett bírótársként alkalmazni (Erekly, 1935).

A modern magyar rendészet, rendfenntartás kialakulásának kezdete Magyarországon a 19. század közepére tehető, amikor megjelenik az első rendészeti szakirodalom és szakfolyóirat, továbbá kezdetét veszi a rendőrség államosítása. Az államosítás és centralizációs folyamat mintegy hét évtizeden keresztül zajlott, melynek első állomásaként csak a főváros rendőrségét helyezték a belügyminisztérium irányítása alá, míg a többi vidéki város rendőrségének államosítására csak 1920 után került sor. Ez időben a rendőri feladatokat a következők szerint lehet megjeleníteni:

1. A személy- és vagyónbiztonság feletti őrködés.
2. Lopások és más bűntények, vétségek felderítése, a tettesek kinyomozása, a bíróságnak vagy ügyészségnek átadása.
3. A körözött személyek és fegyencek nyilvántartása, szökött fegyencek és vádlottak, valamint szökésben levő katonák üldözése.
4. A nappali rendre és az éjjeli csendre való vigyázás, nyilvános ünnepélyeken, táncestélyeken, színelőadásokon, vasútállomásokon stb. ügyeletes szolgálat tartása.
5. Városok közrend fenntartása és közcsend feladatok feletti őrködés.
6. A használatban levő mértékek, mérőeszközök ellenőrzése. Az 1874. VIII. tc. 19. §-a értelmében a mértékhitelítő hivatal a rendőrkapitányság felügyelete alá tartozott.
7. A vendéglők, szállodák, kávéházak, mulatók és kocsmák felügyelete, mulatságok, zeneestélyek és bármilyen szórakoztató előadások engedélyezése.
8. Cselédek nyilvántartása és általában a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról és a napszámosokról szóló 1876. évi XIII. te. végrehajtása.
9. A városi építkezési rendre, az építési szabályok megtartására való felügyelet, a városi tanács által az építési szabályrendelet alapján hozott határozatok végrehajtása a mérnöki hivatal közreműködésével.

10. A közlekedési vonalakra, hidakra és utakra való felügyelet, azok tisztántartása, a szabad közlekedés fenntartásáról vagy az ezt gátló akadályok elhárításáról való gondoskodás.
11. Rendőri kihágási ügyekben bírói hatósági jogkör gyakorlása.
12. A közvilágításra, a világítás tartamára, minőségére való felügyelete.
13. A közegészségügy figyelemmel tartása.
14. Orvosrendőri és egészségi szabályok megtartására való felügyelet. Felügyelet arra, hogy a szükséges betegségi segélyről gondoskodás történjék. Intézkedett sürgős esetekben a lelencek, siketnémák, elmebajosok biztonságba helyezéséről. Elrendelte az orvosrendőri boncolásokat. A gyógyszerárak felett felülvizsgálati joga volt az 1876. évi XIII. tc. értelmében.
15. Italmérési kihágások első fokú elintézése.
16. A lakosság nyilvántartása, bejelentési kötelezettség ellenőrzése.
17. Segédek, tanoncok, munkások, helybeli iparosok, kereskedők, cselédszerzők, cselédek, kéjhölgyek, bérkocsisok, hordárok és a közpénztárból segélyezett szegények nyilvántartása
18. Hullaszállítási engedélyek kiadása
19. Felügyelt a tűzoltóságra, házalókra, bérkocsisokra, gyepmesterre, egyletekre, társulatokra.
20. Csavargók, foglalkozás nélküliek, idegenek, más községi illetőségű koldusok kitoloncolására való intézkedés.
21. Állategészségügyi jogszabályok betartatása.
22. Piaci árjegyzékek és egyéb statisztikai adatok gyűjtése.
23. Intézkedett az erdei tűzoltás, az erdőörök felesketése, az erdőrendészeti szabálysértések megtorlása ügyében.
24. Zálogkölcson ügyekben ellátta az 1881. XIV. tc. által a hatáskörébe utalt teendőket.
25. Erkölcsei bizonyítványokat állított ki.
26. Erkölcstrendészeti feladatok gyakorlása.
  - „a) a fiatalság éjjeli időben ne csavarogjon az utcákon;*
  - b) a fonókban az erkölcstelen ledér viselet ne harapódzon el;*
  - c) a nyilvános táncmulatságok korlátozva legyenek;*
  - d) a lelkészek által előterjesztett panaszok vagy kifogások megfelelő figyelemben részesíttessenek;*
  - e) mind kétnemű egyének fürdése korlátoztassék;*
  - f) vadházasságban élők ellen, a mennyiben közbotrányt okoznak, a község területéről való kitiltás alkalmaztassák;*
  - g) a kéjnlők felett egészségrendészeti felügyelet gyakorlatáról gondoskod-jék, betegek gyógykezelés alá vétessenek s mulasztás esetén hazájukba toloncoltassanak;*

h) a kerítők kinyomozása és a bírósághoz való feljelentése.” (Magyar Közigazgatás, 1907).

27. Az állami anyakönyvezés előtti időben vezette a nazarénus hitűek anyakönyveit.

Végül a városi rendőrkapitányság teendői közé tartoztak mindazok az ügyek, amelyeket szabályrendeletek, törvények vagy felettes szervek hatáskörébe utaltak, mint például a már említetteken kívül: hirdetmények közzététele, vagyoni és szegénységi bizonyítványok kiállítása, országos vásárok meghirdetése, vidékről küldött kézbesítések továbbítása, bitang jószágok elárverezése, pénzbüntetések behajtása, cseléd-, bordély-, munka- és házalási könyvek kiállítása stb.

A rendfenntartás sokszínűségét példázzák az alábbi városok, amelyekben mind a szervezetek, mind a feladatok különbözőek. Nem véletlen, hogy Magyarországon (talán Európában egyedülként) elindult egy rendőrkapitányok kongresszusa mozgalom, amely a budapesti példára hivatkozva vidéki rendőrségek államosítását tűzte ki céljául.

- Győr esetében a városi kapitánynak vannak alárendelve: rendőrségi és a városi börtönmesterek, tűztoronyőrök, éjjeli őrök, fizetéses tűzoltók és a mezőőrök. Az összes rendőr szolgálati nyugdíjat kap. Fővárosi mintára egyenruhát hordanak. Rendőrséghez tartozik a mentő szervezet is, amely az elsősegély felszerelés mellett oldalfegyvert és pisztoly is hord (Endrődy, 1898).
- Kassán 1894-ben, a túl szigorú főkapitány miatt, egy rendőr őrmester elbocsátásakor fellázadt a legénység, amelyet a csendőrség segítségével kellett leverni (Endrődy, 1898). „*Alig van város, melynek rendőrsége oly korrumpált, fegyelmetlen és elhanyagolt lett volna, mint a kassai.*” (Endrődy, 1898).
- Kecskemét: a város tizedekre van felosztva. A jelen század elején 8 tized volt, azóta még három tized alakult. Már a 18. században minden tizedben egy fizetéses tizedes volt alkalmazva, melyhez később egy második járult. Ezek valóságos közbiztonsági közegek voltak. Szemmel tartották tizedükben a lakosságot és annak a hatóságot érdeklő minden viszonyát. Az idegeneket bejelentették, kóbor és gyanús személyeket bekísértek. A korcsmák, tűzrendőri és köztisztasági, közegészségügyi meghagyások megtartása felett őrködtek. A büntetéseket, hatósági intézkedések megszegőit följelentették. Éjjel az őrjáráttal együttműködtek, az egyik tizedes éjfél előtt, a másik éjfél után járt tizedében mint éjjeli őr (Endrődy, 1898).
- Selmechánya: az a céltudatos működés, összhang, határozott cselekvési irány, katonás és azért mégis patriarkális szellem, fegyelem, rend és tisztaság, mely az egész intézményt jellemezi, mind arra engednek következtetni, hogy ott a vezetést egy sokoldalú, tanult, erélyes s hivatásának magaslatán

álló öntudatos fő intézi, mely a hivatalos szigort az alárendeltek iránti jóakarátú bánásmóddal s bajtársias gondoskodással nagyon szépen össze tudja egyeztetni (Endrődy, 1898).

- Körmöcbánya volt az a város, ahol a vagyon és életbiztonság, valamint a rendőrség államosítása iránt közömbösen viselkedett a város vezetése, ahol nagy szervezetlenség uralkodott.
- Losonc – ellentétben Körmöcbánya városi vezetésével – kiemelt figyelmet fordított polgárai biztonságára, és jó fizetést adott rendőreinek (Endrődy, 1898).
- A többi önkormányzati rendőrségtől eltérően, sajátosak Nagykanizsa rendőrségének feladatai, amelyek a következőket foglalták magukban:
  1. minden megfogottakat megexaminálni, azokat megbüntetni vagy születési helyükre küldeni;
  2. koldusokat regulálni;
  3. pécekre, mészárosokra, sütőasszonyokra instrukció szerint vigyázni;
  4. kutakra vigyázni;
  5. céhekre felügyelni;
  6. verekedőket lecsukadni és megbüntetni;
  7. mértékvizsgálatot teljesíteni;
  8. erkölcsökre vigyázni;
  9. a katona beszállásolást minden lakosra igazságosan elosztani;
  10. tűzi veszedelem estén az okainak kiderítése végett nyomozást teljesíteni;
  11. konyhavizsgálatokat szigorúan teljesíteni (Endrődy, 1898).
- Debrecen: „*Utcákon és köztereken árukat, hordókat, ládákat, tűzi vagy épületfákat vagy más, a szabad közlekedést akadályozó tárgyakat, nagyobb halmazzt képező földet s egyéb anyagokat a rendőrkapitányság engedélye nélkül lerakni, vagy általában a közlekedést bármi módon megakadályozni, megengedettlerakás vagy a házakhoz tartozó oldalcsatornák építése esetén kitételét elmulasztani [...] tilos.*” (Szabályrendelet, 1888).
- Szamosújvár: a városi kapitánynak és helyettesének elsőfokon kell eljárni azokkal szemben, akik az alábbi ügyekben megsértették a szabályokat:
  1. Éretlen vagy romlott, egészségre ártalmas gyümölcsöt árult.
  2. Szemetet, trágyát, emésztő gödör tartamát a város területéről nem hordja ki.
  3. Aki a szemetet, ganét, moslékot, havat, jeget egészségre ártalmas anyagot az utcára vagy a nem kijelölt helyre hordja ki.
  4. Járdákon szekérrel vagy targoncával közlekedik, kisgyermeket úgy kocsikáztat, hogy azzal mást veszélyeztet.
  5. Aki a város területén lovat vagy marhát szabadon hagy, szabadon enged.

6. Aki templomba, színházba, rendezvényre, táncvigadalomra kutyát visz magával.
7. Azzal a vendéglőssel szemben, aki a nála megszállt vendég bejelentéséről elfeledkezik.
8. Azokkal a kéjhölgyekkel szemben, akik este 9 óra után az utcán vagy népkertben kóborognak (Szamosújvár szabályrendelete, 1883).

Összefoglalás

A két ország rendészetének történetét tanulmányozva megállapítottuk, hogy egy-egy állam rendfenntartás-történetében meghatározók az adott ország történeti sajátosságai, fejlődése, különösen a közigazgatás kialakulása és fejlődése. A rendészet és büntető igazságszolgáltatás középkori angol és magyar intézményeit tekintve találunk hasonlóságokat. Angliában (majd az Egyesült Királyságban) azonban az ipari és polgári fejlődés lényegesen korábban indult meg, míg ezzel párhuzamosan Magyarországon a feudális viszonyok konzerválódtak. Ez a rendfenntartás eltérő fejlődésére is magyarázatot ad. Míg az Egyesült Királyságban egy alulról szerveződő rendészeti fejlődés nyert teret, addig Magyarországon a modern rendészet kialakulása később, felülről vezérelve sajátosan következett be. Magyarországon egyrészt a városokban, nagyobb községekben önállóan hozták létre a saját rendészeti rendszerüket és tartották fenn a különböző névvel illetett rendfenntartókat, másrészt 1848-ban elindult, de gyorsan meg is rekedt egy állami rendőrség létrehozása, majd később, 1873-ban gyakorlatilag a fővárosi rendőrséget államosították, amelynek jogi kereteit az 1881-es XXI. törvény biztosította. Az angol és magyar modellek első találkozása e törvény előkészítésénél történt meg, amikor a fővárosi rendőrségre vonatkozó elképzeléseknél a londoni rendőrségi modellt még a törvényjavaslatban is megjelenítették.

A két országban a rendőrség eltérő megítélésében is valószínűleg szerepet játszott, hogy az Egyesült Királyságban a polgárok részéről felmerült igény alapján alulról jövő kezdeményezésként alakultak ki a (nagyreszt decentralizált és a helyi önkormányzatokhoz kötődő) rendfenntartó intézmények (Christián, 2010), míg Magyarországon az állam előfeltételeinek biztosítása érdekében központi kezdeményezésre jött létre a centrális állami rendőrség.

A mai modern rendészet kialakulása a nyugat-európai országokban ment először végbe, és ebben vezető szerepet játszott az angol rendőrség, amely a magyar rendészet történetében a szakirodalomban és a rendőrségi jogszabályokban is tetten érhető.

Felhasznált irodalom

- Bacsárdi J., Christián L. & Sallai J. (2018). A mezei rendőrségtől a mezei őrszolgálatig. *Magyar Rendészet*, 18(4), 31–47. <https://doi.org/10.32577/mr.2018.4.2>
- Bárh J. (2015). Utcakapitányok, fertálmesterek, tizesbírók. In Petercsák T., Veres G. & Verók A. (Szerk.), *Tizedesek, utcakapitányok, fertálmesterek a kárpát-medencében* (pp. 9–42). Lícium kiadó.
- Brown, A. L. (1989). *The Governance of Medieval England 1272–1461*. Stanford University Press.
- Christián L. (2010). *Alternatív rendészet*. PhD értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar.
- Dodsworth, F. (2004). “Civic” police and the condition of liberty: the rationality of governance in eighteenth-century England. *Social History*, 29(2), 199–216. <https://doi.org/10.1080/0307102042000207859>
- Dodsworth, F. (2008). The Idea of Police in Eighteenth-Century England: Discipline, Reformation, Superintendence, c. 1780–1800. *Journal of the History of Ideas*, 69(4), 583–604. <https://doi.org/10.1353/jhi.0.0016>
- Enderődy G. (1898). *Magyarország rendőrsége az államosítás előtt*. Dobay János Könyvnyomdája.
- Erekly I. (1935). Közigazgatási reform és a nagyvárosok önkormányzata. In Illyefalvi L. (Szerk.), *Statisztikai Közlemények* (pp. 27–28). Székesfőváros Házinyomdája.
- Ernyes M. (2020). *A Fővárosi Rendőrség és a m. kir. rendőrség, valamint a Magyar Rendőrség története a kezdetektől napjainkig I-II*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem.
- Hautzinger Z. (2017). *A külföldiekre vonatkozó magyar jogi szabályozás fejlődése és története*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar.
- Hudson, J. (2014). *The Formation of English Common Law*. Routledge.
- Jewell, H. M. (1972). *English Local Administration in the Middle Ages*. David & Charles.
- Kállay I. (1986). Városi rendészet a XVIII. –XIX. században. In *Jogtörténeti értekezések*. 15. sz. (pp. 69–91). Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Kállay I. (1988). Fehérvár Regimentuma 1688–1849. A város mindennapjai. *Fejér megyei történeti évkönyv*, 17(18), 223–283.
- Kapronczay K. (2015). Hadegészségügyi állapotok a Rákóczi-szabadságharc idején. In Kapronczay K. (Szerk.), *Háború és orvoslás. Orvostörténeti tanulmányok* (pp. 52–60.) Magyar Orvos történelmi Társaság.
- László Zs. (2008). De politia campestris – A mezei rendőrség intézményéről. *Jogtörténeti Szemle*, 10(1), 46–51.
- Magyar Közigazgatás (1907). 25(29), 2–14.
- Magyary-Kossa Gy. (1931). *Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből* 3. kötet. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat.
- McGovern, J. (2020). The Sheriffs of York and Yorkshire in the Tudor Period, *Northern History*, 57(1), 60–76. <https://doi.org/10.1080/0078172X.2019.1689703>

- Miskolcziné Juhász B. (2015). *A büntetőeljárás szabályok továbbfejlesztésének lehetséges irányai*. PhD értekezés. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar.
- Nagy J. T. (1993). A mezei rendőrségről (Jogsabály és népi jogismeret). In Vadas F. (Szerk.), *A Wosinsky Mór (Béri Balogh Ádám) Múzeum Évkönyve* (pp. 237–246). Wosinsky Mór Mezei Múzeum.
- Nagy V. (1937). A londoni rendőrség. *Magyar Rendőr*, 4(7), 68–79.
- Neocleous, M. (2000). Social Police and the Mechanisms of Prevention: Patrick Colquhoun and the Condition of Poverty. *The British Journal of Criminology*, 40(4), 710–726. <https://doi.org/10.1093/bjc/40.4.710>
- Petercsák T. (2015). Az egri fertálymesterség korszakai a 18–20. században. In Petercsák T., Veres G. & Verók A. (Szerk.), *Tizedesek, utca kapitányok, fertálymesterek a kárpát-medencében* (pp. 79–116). Líceum Kiadó.
- Sallai J. (2019a). *A magyar rendészet története*. Rendőrség Tudományos Tanácsa.
- Sallai J. (2019b). A municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3(ksz), 8–39.
- Sallai J. (2020). Orvos vagy egészségügyi rendészet története az ókortól a XIX. század végéig. *Belügyi Szemle*, 68(5), 91–100.
- Sallai J. (2021). *A magyar rendészettudomány etablációja és akkreditációja Magyarországon*. Rendőrség Tudományos Tanácsa.
- Smith, N. E. (2001). *The Wallasey Police*. Printfine Ltd. <https://docplayer.net/42347246-Dedication-author-s-note.html>
- Szabó J. (2015). A fertálymesterség Gyöngyösön (1761–1874). In Petercsák T., Veres G. & Verók A. (Szerk.), *Tizedesek, utca kapitányok, fertálymesterek a kárpát-medencében* (pp. 42–66). Líceum Kiadó.
- Szántó R. (2001). *Derby grófság települései, birtokszerkezete, társadalma és politikai intézményei a XIV. század végén és a XV. század első felében*, PhD értekezés. Szegedi Tudományegyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola.
- Szántó R. (2002). A középkor végi angliai és magyarországi birtokostársadalom összehasonlítása. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta historica*, (112), 19–35.
- Szikinger I. (2012). A magyar rendvédelmi jog alapjai. *Rendvédelem-történeti füzetek*, 22(26), 133–140.
- Takáts S. (1947). Rendészet Angliában, *Magyar Rendőr* 14(11), 4–5.
- Völgyesi L. (2008). *Városi alkotmányosság az újkori Magyarországon*. PhD értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Zsoldos I. (1843). *A mezei rendőrség főbb szabályai. Az 1840. IX. törvénycikkely nyomán*. Pápai Református Kollégium.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: „Frankpledge”, *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/frankpledge>
- URL2: *Police History, Early policing in England*. <https://law.jrank.org/pages/1638/Police-History-Early-policing-in-England.html>
- URL3: *The National Archives, Crime and Punishment*. <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/candp/prevention/g02/g02cs1.htm>
- URL4: *Collective responsibility in early Anglo-Saxon times*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/police/The-history-of-policing-in-the-West>
- URL5: *The National Archives, Capital Punishment*. <http://www.nationalarchives.gov.uk/education/candp/punishment/g03/g03cs2.htm>
- URL6: *The National Archives, Punishment 1450–1750*. <http://www.nationalarchives.gov.uk/education/candp/punishment/g06/default.htm>
- URL7: *The history of policing in the West*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/police/The-history-of-policing-in-the-West#ref416707>
- URL8: *Police History, The Beginning Of „modern” Policing In England*. <https://law.jrank.org/pages/1639/Police-History-beginning-modern-policing-in-England.html>
- URL9: *The Office of Constable*. <https://www.polfed.org/media/14239/the-office-of-constable-with-links-2018.pdf>
- URL10: *Collective responsibility in early Anglo-Saxon times*. <https://www.britannica.com/topic/police/The-history-of-policing-in-the-West#ref416701>

Alkalmazott jogszabályok

Szabályrendelet a testi épség és közbiztonság, közrend és csend közszemérem, továbbá a tulajdon elleni rendőri kihágások tárgyában
Szamosújvár városának a rendőri kihágások tárgyában alkotott szabályrendelete

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Borszéki J. & Sallai J. (2023). Az angol és magyar rendészet és büntető igazságszolgáltatás történetének kezdetei. *Belügyi Szemle*, 71(3), 429–459. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2023.3.5>